

שכן יש בהן צד חמור - For indeed they have an aspect of stringency

Overview

The גמרא states that we cannot derive from a צד השוה of זוממים together that 'elsewhere' the rule is also לוקה ואינו משלם, since each of them have a (different) stringency which is not found 'elsewhere'.¹ This seems to be contrary to the whole process of deriving from a צד השוה; even though individually they have a חומרא, nevertheless since the חומרות are different we discount them (as long as there is no one common חומרא for both parts of the צד השוה). תוספות discusses this issue.

asks: תוספות

קשה דאם כן לא נלמד עוד מהצד השוה² בשום מקום -

This is difficult, for if indeed one can ask on a צד השוה that יש בהן צד חמור, we will never derive anything from a צד השוה anywhere -

דאכולהו איכא למיפרך או צד חמור³ או צד קל⁴ -

For on every צד השוה we can refute it by arguing either the צד השוה has a stringent aspect or it has a lenient aspect -

answers: תוספות

ונראה לרבינו יצחק דהכא פריך הכי שכן יש בהן צד חמור משונה⁵ -

And it is the s"i's view that (only) here the גמרא asks this (that the צד השוה has a צד חמור), since they have an unusual צד חמור -

- צד חמור משונה offers an example of תוספות

כי ההיא דבפרק ד' מיתות (שם דף סו,א) מה להצד השוה שבהן שכן משונים⁶ -

Like that case in מיתות ד', where the גמרא asks, 'why is it by the צד השוה that one may not curse them, because they are unusual; this was said there -

¹ The stringency of חובל is that he pays דברים ה' and the stringency of ע"ז is that they do not require התראה. These are two different חומרות.

² A צד השוה is where we derive that the rule which applies to A and B applies also to C. This applies in cases where A & B have different חומרות (or קולות) over C. Nevertheless since the חומרות (or קולות) are different, and A, B, and C, have a certain commonality, we can derive C from A & B (despite the separate חומרות/קולות).

³ See footnote # 2. If the rule we wish to apply to C is a חומרא, we can argue the C cannot be derived from A & B since they have a צד חומרא over C.

⁴ This is in a case where we wish to derive a קולא for C. See previous footnotes # 2 & 3.

⁵ Generally when the חומרות of A & B over C are 'regular' חומרות, we do not say צד חמור; however when the individual חומרות of A & B are unusually strict (or lenient) we do refute the צד השוה by saying (קל) צד חמור.

⁶ The גמרא there was attempting to derive a prohibition to curse one's father from a צד השוה of נשיא וחרש צד השוה, whom one may not curse.

גבי דיין⁷ נשיא⁸ וחרש⁹ -

Regarding a judge a king, or a deaf mute. Therefore just as there the חומרות of unusual cases, they are unusual חומרות asks, משונים, מה להצד השווה שהן משונים, גמרא -

דהכא חמשה דברים ושאלין צריכין התראה הוי צד חמור יותר משאר דברים -

So here too the חומרות of חמשה דברים (by חובל) and that no התראה is required (by חובל) is a much greater חמור than other חומרות in other cases of a השווה, therefore we can ask - מה להצד השווה שיש בהן צד חמור [משונה]

וצד¹⁰ הקל נמי הוי קולא יתירא בחובל שהותר מכללו שמותר לחבול בחבירו¹¹ -

And conversely the קל here by a חובל is a greater leniency than elsewhere, for it is permitted for ב"ד to hit his friend -

וכן עדים זוממין לא עשו מעשה הוי קולא יתירא -

And similarly by ע"ז they did not do an act; they merely spoke, this too is an extreme leniency; therefore we argue here [משונה] קל צד שיש בהן צד קל -

replies to an anticipated difficulty:

ואפילו למאן דאמר עקימת שפתים הוי מעשה -

And even according to the one who maintains that the movement of the lips is considered an action, so therefore there is no יתירה by ע"ז, for they did a מעשה; this is not difficult -

הא אמרינן בסנהדרין (דף סה, ב ושם) שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה¹² -

For states in סנהדרין רבא, that ע"ז are different, since their liability is from seeing, and that is certainly not a מעשה -

goes on to explain this refutation of חמור elsewhere:

ובפרק כשם¹³ (סוטה כט, ב) יש לפרש נמי דפריך גבי טבול יום¹⁴ וכלי חרס -

⁷ The חומרא of a דיין is that one must listen to his ruling. The פסוק (in כב, כז) states שמות [משפטים] (כב, כז) פסוק. (referring to a דיין).

⁸ The חומרא of a נשיא is that one may not rebel against him. The תורה writes (שם) that תאור (שם) that תורה writes.

⁹ We cannot derive a father from a חרש, for perhaps because of his situation, the תורה had extra mercy on him. See where the תורה writes חרש ויקרא (קדושים) יט, יד. The גמרא there assumes that these three חומרות are משונים and therefore it asks השווה שכן משונים.

¹⁰ The גמרא stated here that if ממונא לקולא, we still cannot drive from this השווה צד קל because צד קל.

¹¹ is permitted (and required) to mete out the punishment of מלקות and hit another Jew.

¹² The ע"ז are testifying that they saw (something). Seeing is not considered a מעשה. See 'Thinking it over' # 1.

¹³ The גמרא there wanted to derive that a ככר שני [this means a loaf of bread which touched a person or a utensil (אב הטומאה) שרץ] can be תרומה (meaning that the תרומה [touched by the שרץ] cannot be eaten and must be burnt), from a השווה of טבול יום and כלי חרס who are תרומה.

¹⁴ A טבול יום דשרץ (which the גמרא is discussing there) is a person who touched a שרץ (אב הטומאה) and became a טבול. At that point he is no longer a טבול (but somewhat akin to a טבול), until nightfall when he is completely טהור. A טבול יום is טבול. The חומרא of טבול יום over טבול שני is, as the גמרא states there, טבול יום אב הטומאה (however a ככר can never be an אב הטומאה). The simple meaning is that this person

And in **פרק כשם** we can also explain it in this manner, where the גמרא asks regarding a **טבול יום** and earthenware utensils that we cannot derive a ככר שני from them, because -

מה להצד השוה שבהן שכן צד חמור דקרי צד חמור משונה כלי חרס שמטמא באוירו¹⁵ -

Why is it that the **השוה צד** defiles תרומה because they have a **חמור**; for the גמרא considered a **חמור משונה** by a **כלי חרס**, for it is **טומאה** from its airspace -

וטבול יום נמי יש לפרש בדוחק שקורא צד חמור¹⁶ מה שנעשה אב הטומאה במגע -

And regarding a **טבול יום** we can also explain somewhat reluctantly that he is called a **חמור**, since he can become an **אב הטומאה** just by touching alone; this is a **חמור משונה** -

שלא היה נראה שיהיה שום דבר אב הטומאה אלא אם כן טומאה יוצאה מגופו¹⁷ -

For it would not be apparent that anything can be an **אב הטומאה**, unless the **טומאה** exudes from his body (like a **זב** or a **מצורע**), but not by merely touching something else -

An alternate explanation of the גמרא there:¹⁸

ועוד יש לומר¹⁹ דצד חמור דהתם היינו דאיכא למפרך שכן במינו אב הטומאה -

And additionally one can say that the **חמור צד** there means that we can refute the **השוה צד** that by both of them (**כלי חרס** and **טבול יום**) there is an **אב הטומאה** in their kind; by a **טבול יום** this is obvious; a person can be an **אב הטומאה**, and regarding **כלי חרס** -

דנהי דכלי חרס אינו נעשה אב מכל מקום יש במינו אב הטומאה יותר מככר -

So granted that a **כלי חרס** cannot become an **אב הטומאה**, but nevertheless there can be an **אב הטומאה** in an object of his sort, much more than a loaf -

שהרי יש בו שום כלי שהוא אב הטומאה כגון כלי עץ -

For there is some vessel that is an **אב הטומאה**, for instance a wooden vessel -

אבל שום אוכל אינו נעשה אב הטומאה -

אב הטומאה if he would have touched a **מת**. However food can never become an **אב הטומאה**.

¹⁵ If a **שרץ** (or any other **אב הטומאה**) is suspended within the airspace of a **כלי חרס** the **כלי חרס** becomes **טמא** even though it did not come in contact with the **אב הטומאה**. This is considered a **חמור משונה**, since we never find this elsewhere.

¹⁶ We cannot say that the **חמור משונה** is that he can be an **אב הטומאה**, for many things can be an **אב הטומאה**; it is not that unusual.

¹⁷ An **אב הטומאה** is a powerful **טומאה**, because only an **אב הטומאה** can be **אדם וכלים** (not a **טומאה**). One would assume that it should be an intrinsic **טומאה** (a **טומאה יוצאה מגופו**), not an acquired **טומאה** (by touching something **טמא**).

¹⁸ According to the following explanation, the **חמור צד** there is not a **חמור משונה**, but rather it is the same **חומרא** for both items in the **הצד**. Both **טבול יום** and **כלי חרס** have the (same) **חומרא** that **אב הטומאה** and this is what the **גמרא** means there **חמור צד** בהן שיש **השוה** שיש בהן **חמור צד** (not like the first explanation here (regarding **ככר** or in our **גמרא** where it is a **חמור משונה**). See 'Thinking it over' # 3.

¹⁹ 'וטבול יום נמי יש לפרש' himself writes as 'תוס' may not be (completely) satisfied with the previous explanation, as 'בדוחק שקורא צד חמור וכו'.

But no food can ever become an אב הטומאה²⁰

asks: תוספות

ועל שני הפירושים²¹ קשה לרבינו שמשון בן אברהם דנימא התם אוכל ראשון יוכיח -
גמרא And the רשב"א has a difficulty with these two explanations; for the רשב"א should have said there (in סוטה) that אוכל ראשון will prove that the פירכא of חמור is ineffective -

שאינו במינו אב הטומאה²² ומטמא תרומה אף אני אביא שני -
For an אוכל ראשון does not have in its kind an אב הטומאה (unlike חרס) and nevertheless it is מטמא תרומה, so I can also include שני ככר that even though אין - מטמא תרומה, nevertheless it should be במינו אב הטומאה -

וכי תימא מה לאוכל ראשון שכן עושה שני בחולין טבול יום יוכיח²³ -
And if you will say, you know why אוכל ראשון is מטמא תרומה, because it makes a פוסל, however שני בחולין cannot be מטמא חולין, so therefore it cannot be טבול, we can respond that טבול יום will prove that this is not a valid argument, for טבול יום is not בחולין שני עושה, and nevertheless it is מטמא תרומה -

ולכא למיפרך נמי השתא שכן משונה²⁴ דאין כאן שום שינוי -
And so now we cannot also ask that the חרס of טבול יום, and אוכל ראשון are משונה for there is no שינוי by אוכל ראשון -

offers a new explanation by שני ככר (רשב"א) תוספות

ונראה לפרש צד חמור דהתם לפי שבאין מכח אב הטומאה -
And the רשב"א would like to explain the צד חמור there (even if we include אוכל ראשון) because all of them (including אוכל ראשון) come to be מטמא from an אב הטומאה -

דטבול יום וכלי חרס ואוכל ראשון כולם נגעו באב הטומאה -
For the טבול יום and the כלי חרס and the אוכל ראשון all touched an אב הטומאה - מה שאין כן בשני דלא נגע אלא בראשון²⁵ -

²⁰ This explanation of the פירכא of the צד חרס and טבול יום (כלי חרס and טבול יום) there is a possibility of them becoming an אב הטומאה, however by שני ככר (which is אוכלין), it can never be an אב הטומאה

²¹ The first פירוש that the חומרות of טבול יום and כלי חרס are משונה, and the second פירוש that the צד חרס (which is כלי חרס) can become an אב הטומאה, but שני ככר cannot.

²² אב הטומאה is food (which touched an אב הטומאה), which (as food) can never be an אב הטומאה.

²³ This refutes the second interpretation that the חומרות of טבול יום and כלי חרס are משונה; however now that we add אוכל ראשון into the צד חרס there is no משונה שכן.

²⁴ The first interpretation maintains that the חומרות of טבול יום and כלי חרס are משונה; however now that we add אוכל ראשון into the צד חרס there is no משונה שכן.

²⁵ This answer is similar to the second explanation mentioned earlier except that instead of saying that the צד חמור is כולם באו מכח אב הטומאה (אין כאן שום שינוי) we say the חרס of טבול יום, and אוכל ראשון are משונה for there is no שינוי by אוכל ראשון -

Which is not so by ככר שני, which only touched a לטומאה, therefore we cannot derive that ככר שני is פוסל תרומה from the הוזה of צד חרס, כלי חרס, טבול יום, and אוכל ראשון.

here: גמרא offers an alternate explanation in our תוספות

ורבינו תם מפרש דגבי עדים זוממין שייך צד חמור -

And the ר"ת explained that regarding ע"ז, we can say צד חמור (with חובל) -

משום דאותו צד חמור של חובל יכול להיות בעדים זוממין²⁶ -

Because the same צד חמור of חובל (which is דברים בה' שכן חייב בה' דברים) can also be by ע"ז -
אם העידו על אחד שחבל בחבירו והוזמו דמשלמין חמשה דברים מה שרצו לחייבו -

If, for instance, the ע"ז testified on someone that he wounded his friend and they were הוזה, then the ע"ז would pay the דברים ה' which they wanted to obligate the accused to pay -

וצד הקל יש לפרש שכן לאו דבחוכל ועדים זוממין אין בהן כרת אלא לאו גרידא -

And regarding the צד הקל we can explain that by the הוזה there is only a לאו,
for by חובל וע"ז there is no כרת for their transgression, only merely a לאו -

ולא נגמר מינייהו חייבי כריתות -

So therefore we cannot derive from them חייבי כריתות, like אחותו (if ממונא לקולא) -

צד חמור goes on to explain another instance of תוספות

וכן בפרק קמא דמכות (דף דב,) דיליף ממוציא שם רע ועדים זוממין -

And similarly in the first פרק of מסכת מכות where ר' יהודה derives from מוצש"ר
and ע"ז -

דלאו שאין בו מעשה²⁷ לוקין עליו -

That (even by) a לאו which there is no action, you receive מלקות for it -

ופריך²⁸ מה להצד הוזה שבהם שכן צד חמור יש לפרש כי הכא לרבינו תם ולרבינו יצחק -

And the גמרא there asks, 'you know why the צד הוזה receives מלקות because it is
a צד חמור'; we can explain it there as it was explained here according to the ר"ת
and the ר"י respectively²⁹ -

צד חמור explores another תוספות

ובפרק כיצד צולין (פסחים דף עז, א) גבי במועדו ואפילו בטומאה³⁰ -

²⁶ See 'Thinking it over' # 2.

²⁷ The לאו of בוקר עד ממנו לא תותירו is an example of a מעשה אין לוקין עליו. It becomes נותר due to the lack of eating it.

²⁸ The one who argues with ר"י and maintains שאין בו מעשה אין לוקין עליו, and does not derive it from the הוזה.

²⁹ According to the ר"י we can say that the חומרות of מוצש"ר (לוקה ומשלם) and ע"ז (אין צריכין התראה) are משונה. According to the ר"ת we can say that if ע"ז came and testified that someone was a מוצש"ר and they were הוזה, they would be מוצש"ר (like the לוקה ומשלם), so they both have the same חומרא.

³⁰ The גמרא there is discussing why we need an additional פסוק to teach us that קרבנות צבור are offered even בטומאה,

And in פרק כיצד צולין regarding the teaching of במועדו (in its time), that even if it is בטומאה we offer the קרבן -

דאמר אי כתב בתמיד שכן כליל ואי כתב בפסח שכן כרת -

Where the גמרא states, 'if the rule of במועדו would be written only by תמיד, I would not be able to derive it by פסח, since the תמיד is burnt completely, and if במועדו would be written only by פסח, I would not be able to derive תמיד from it, since by פסח there is a חיוב כרת if one does not bring it; not so by the תמיד -

בתרווייהו שכן יש בהן צד חמור³¹ -

If the תורה would have written it only **by both of them** (תמיד ופסח), I would not know concerning other קרבנות צבור, **since there is a חמור צד** by תמיד ופסח -

responds: תוספות

התם יש שום פירכא אחריתי³² דלא מצינו למילף במה הצד ולא חש הש"ס לפרשה³³ -

There by פסח and תמיד there is some other refutation, why we cannot derive other קרבנות צבור from תמיד ופסח, however the גמרא was not concerned to explain it -
ובטעם מועט מסתלק לומר דצריכי:

So with a minor reason the גמרא removes itself by saying they are all necessary
קרבנות צבור and תמיד ופסח.

Summary

חומרא צד השוה (or קולות) of the חומרות (or קולות), or it may mean that both members of the צד השוה have a similar חומרא.

Thinking it over

1. explains that even if we maintain that מעשה הוי מעשה, nevertheless the חיוב for ע"ז is considered מעשה, לא עשו מעשה, because the חיוב is for the ראייה.³⁴ This seems very difficult; we are discussing ע"ז, who are lying, they did not see anything, so how can we say that the חיוב is for the ראייה (which never took place); the חיוב is only for their testimony?!³⁵

פסח ותמיד why cannot we derive it from

³¹ Seemingly how do we interpret צד חמור there according to all the explanations given?

³² See 'תוס' ד"ה שכן תוס' that תמיד ופסח are different since they were offered even before תורה מתן.

³³ The reason לא חש לפרשה is because it is not relevant להלכה since in fact the other קרבנות are also bought בטומאה; we are merely explain צריכותא, so the reason for the צריכותא is not that important (see מהרש"א). See 'Thinking it over' # 3.

³⁴ See footnote # 12.

³⁵ See 'סוכת דוד אות נג וכו'.

2. Initially the גמרא stated that we can derive from the צד השוה of ע"ז וחובל וע"ז, for if we will say מה לחובל שכן חייב בה' דברים, we will answer ע"ז יוכיחו indicating that ע"ז are not liable בה' דברים. How can the ר"ת then say³⁶ that the פירכא of צד חמור means that by ע"ז there is also בה' דברים, when the גמרא just said that there is no בה' דברים by ע"ז?³⁷

3. How will תוס' explain in some of the other צד חמור answers,³⁸ why indeed the גמרא did not state the real reason (since it is a real פירכא, not merely a צריכותא),³⁹ and instead merely states צד חמור?

---

³⁶ See footnote # 26.

³⁷ See מהר"ם שי"ף.

³⁸ For instance by that the צד השוה of ע"ז וחובל וע"ז are not כריתות, or that by ככר שני the צד השוה comes from an אב הטומאה (see footnote # 18), etc.

³⁹ See footnote # 33.